

Bestuurlijke aandachtspunten bij rampen veroorzaakt door terroristische acties

Bestuurlijke aandachtspunten bij rampen veroorzaakt door terroristische acties

januari 2006

Inhoudsopgave

5	Voorwoord
7	1 Inleiding
8	2 Bijzondere aandachtspunten
8	2.1 Samenwerking justitiële en bestuurlijke partners
10	2.2 Opschaling van de lokale en regionale crisisorganisatie
11	2.3 Dreiging
13	2.4 Inzet van de hulpverleningsdiensten
14	2.5 Voorlichting
15	2.6 Maatschappelijke spanningen
15	2.7 Nationale en internationale componenten
17	3 Aandachtspunten per rampbestrijdingsproces
27	4 Overzicht decentrale en nationale partners
	Bijlagen
34	1 Afkortingenlijst
35	2 Voetnotenlijst

Voorwoord

Nederland werkt aan de versterking van de terrorismebestrijding. Hiertoe behoort ook de voorbereiding op een terroristische dreiging of aanslag op lokaal en regionaal niveau. Lokaal vallen de slachtoffers en lokaal moeten maatregelen worden genomen om de gevolgen van de aanslag te beperken. De respons op een terroristische dreiging of een aanslag vergt een adequate rampenorganisatie.

U als burgemeester vervult hierin een belangrijke rol, als burgervader of –moeder, als verantwoordelijke voor de openbare orde en veiligheid en als opperbevelhebber in het kader van de rampenbestrijding. Dit in samenwerking met de hulpverleningsdiensten en de (hoofd)officier van justitie, als bevoegd gezag voor het handhaven van de rechtsorde. Partners op nationaal niveau, zoals de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties hebben een eigen verantwoordelijkheid. Zij zullen – zoveel mogelijk in afstemming met mij als commissaris van de Koningin en u – maatregelen nemen en u informeren en adviseren.

U zult in een situatie van dreiging, urgentie en onzekerheid geconfronteerd worden met complexe vraagstukken. Dit geldt voor iedere ramp, maar een ramp veroorzaakt door een terroristische aanslag brengt een extra dimensie met zich mee met bijhorende aandachtspunten en bijzonderheden.

Gelet op het belang van het onderwerp heb ik samen met u tijdens twee conferenties expliciet stilgestaan bij de rol van de gemeente bij de rampenbestrijding naar aanleiding van terroristische aanslagen en de wijze waarop hiermee in de planvorming rekening kan worden gehouden. Tijdens deze bijeenkomsten heb ik u toegezegd een annex te ontwikkelen als bijlage bij het gemeentelijk rampenplan. De voorliggende notitie is hiervan het resultaat.

Deze notitie bevat een groot aantal bestuurlijke aandachtspunten, aandachtspunten per rampbestrijdingsproces en een overzicht van de betrokken partners. De focus is in de uitwerking verschoven van een korte annex naar een inhoudelijk stuk. Op basis hiervan kan iedere gemeente actief werken aan aanscherping van de eigen planvorming.

Harry Borghouts,
commissaris van de Koningin in de provincie Noord-Holland

1 Inleiding

Elke gemeente kan een broedplaats zijn voor terroristen en of kan zelf het doelwit worden van terroristische dreiging of een aanslag. Terrorisme kan niet volledig worden voorkomen, ondanks de preventieve maatregelen die worden getroffen. Belangrijke winst kan worden gehaald in het zoveel mogelijk trachten te beperken van de gevolgen van een aanslag.

De voorliggende notitie is geschreven voor de burgemeester met als doel het aanreiken van inzichten in overwegingen en dilemma's waarmee hij of zij kan worden geconfronteerd bij een terroristische dreiging of ramp veroorzaakt door een terroristische actie (een aanslag). De notitie is ontwikkeld door het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement in opdracht van en in samenwerking met de provincie Noord-Holland.

Bij de bestrijding van rampen of andere crises veroorzaakt door (dreiging van) terroristische acties spelen in vergelijking met de reguliere rampenbestrijding extra aandachtspunten voor de besluitvorming (in beleidsteam, vijfhoek of gezagsdriehoek). Deze aandachtspunten staan centraal in hoofdstuk 2 van deze notitie. Daarnaast bevat deze notitie een overzicht van aandachtspunten per rampbestrijdingsproces (hoofdstuk 3) en een overzicht van de actoren die een rol spelen bij terrorismebestrijding (hoofdstuk 4).

De informatie in deze notitie is niet uitputtend. De notitie is bedoeld als hulpmiddel bij de voorbereiding van de gemeenten op (dreigende) rampen als gevolg van terroristische acties. Zo kan de notitie:

- geagendeerd worden voor discussie binnen de gemeente (in een sessie met de ambtelijke procesverantwoordelijken en/of binnen het College),

binnen de lokale en regionale driehoeken en/of binnen de regio (in het algemeen bestuur, in het dagelijks bestuur van brandweer/GHOR/politie);

- benut worden voor het opnemen van afspraken in het rampenplan over de opschaling, de opzet en invulling van de organisatie en de wijze van informatie-uitwisseling en voorlichting;
- benut worden als een handvat voor het aanscherpen van de deelprocessen of draaiboeken in het rampenplan en/of in rampbestrijdingsplannen;
- gebruikt worden voor het ontwikkelen van lokale of regionale oefeningen;
- aanleiding zijn om nader kennis te maken met vooralsnog 'onbekende partners'.

Deze notitie vormt op onderdelen een bestuurlijke verdieping van de handreiking *Terrorismebestrijding op lokaal niveau* van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb).¹⁰ Hierin wordt onder meer aandacht besteedt aan:

- de organisatie van de aanpak bij dreigingen (Stelsel Bewaken en Beveiligen, het Alerterings-systeem);
- maatschappelijke onrust als gevolg van aanslagen elders in het land of in de wereld;
- opsporing en vervolging van terrorismeverdachten;
- de mogelijke lokale aanpak van radicalisering.

2 ■ Bijzondere aandachtspunten

2.1 Samenwerking justitiële en bestuurlijke partners

De bestrijding van de ramp veroorzaakt door terrorisme vereist nauwe samenwerking tussen justitiële en bestuurlijke partners

De justitiële en de algemene bestuurlijke keten vullen elkaar aan in de bestrijding van terrorisme en de gevolgen daarvan. De samenwerking tussen deze ketens is van essentieel belang en begint al op nationaal niveau bij de samenwerking tussen de ministers van BZK en van Justitie. Zo zijn zij gezamenlijk verantwoordelijk voor het functioneren van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb), die een spilfunctie vervult in de organisatie van de terrorismebestrijding.¹⁾ Daarnaast werken de ministers samen vanuit hun eigen specifieke verantwoordelijkheden, taken en bevoegdheden. Zij communiceren bijvoorbeeld via de eigen lijnen naar de lokale partners.

Lokaal niveau

De twee ketens komen op lokaal en regionaal niveau samen in de zogenoemde lokale gezagsdriehoek en regionale beheersdriehoek. Met name de *gezagsdriehoek*²⁾ heeft een belangrijke functie in de responsfase. Hier kan de informatie vanuit de justitiële keten, de politie en de bestuurlijke keten in vertrouwen worden gedeeld. In dit overleg kunnen eventuele knelpunten in gezamenlijkheid worden opgelost.

De minister van Justitie is coördinerend bewindspersoon voor de terrorismebestrijding en is onder meer verantwoordelijk voor het handhaven van de rechtsorde (het opsporen en vervolgen van terrorismeverdachten), voor de aansturing van de justitiële keten (inclusief eventuele voorlichting) en voor de toestemming tot inzet van de Bijzondere Bijstands Eenheden (BBE).

De minister van BZK is coördinerend bewindspersoon voor de crisisbeheersing. Hij is systeemverantwoordelijk voor (de voorbereiding op) de rampenbestrijding en daarmee voor de preparatie van bestuur en hulpverleningsdiensten. In de respons op een terroristische aanslag is hij verantwoordelijk voor de coördinatie van de crisisbeheersing op nationaal niveau en voor de ondersteuning van decentrale partners.

De ketens zijn complementair. Nadat een aanslag heeft plaatsgevonden:

- moet de ontstane ramp worden bestreden. Dit valt binnen de reguliere afspraken in het kader van crisisbeheersing. Dit ligt primair binnen de algemene, bestuurlijke keten.
- kan er sprake zijn van een vervolgdreiging, deze moet zoveel mogelijk worden weggenomen. Dit ligt primair binnen de justitiële keten.
- moet de rechtsorde worden gehandhaafd. Eventuele nog aanwezige of gevluchte terroristen moeten worden opgespoord en opgepakt en ter plaatse moet technisch onderzoek worden verricht. Dit ligt primair binnen de justitiële keten;
- moet maatschappelijk onrust worden voorkomen en indien nodig gede-escaleerd. Dit ligt primair binnen de bestuurlijke keten.

¹⁾ In de handreiking van de NCTb is een uitgebreide beschrijving van deze organisatie opgenomen

²⁾ Al naar gelang de afspraken in de eigen regio kan waar in deze notitie over 'driehoek' wordt gesproken ook 'vijfhoek' worden gelezen

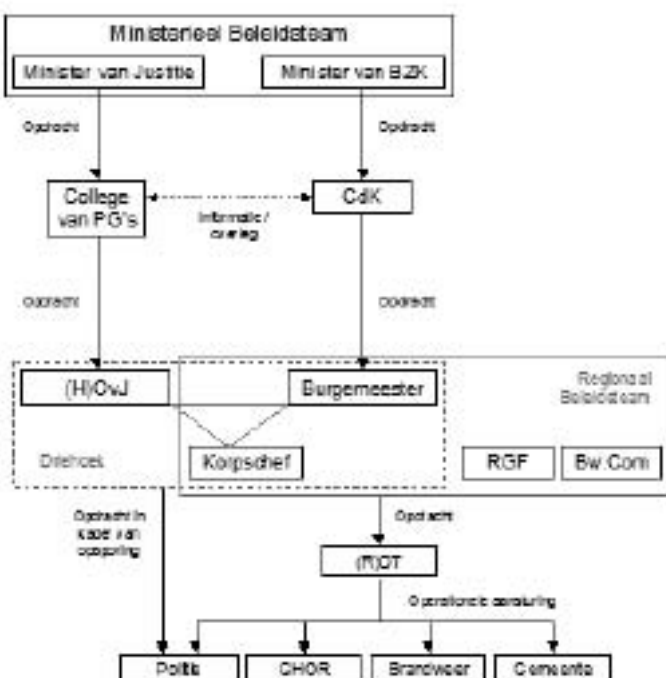
Om al de activiteiten in het kader van deze taken adequaat uit te kunnen voeren, zal binnen de respons de (Regionale) Driehoek naast het (Regionaal) Beleidsteam met daaronder een (Regionaal) Operationeel Team (voor rampenbestrijding) functioneren. In een dergelijke situatie is de Staf Grootchalig Bijzonder Optreden (SGBO) zowel aangesloten op het OT ten behoeve van het beleidsteam als op de Driehoek (voor het opsporingsdeel).

Opschaling binnen de twee ketens zal niet altijd gelijk verlopen. Bij een ramp waarvan later pas blijkt dat het terrorisme betreft zal in de rampenbestrijdingsorganisatie al zijn opgeschaald, voordat opschaling binnen de justitiële keten plaatsvindt. Bij een dreiging is dit meestal omgekeerd. Ook kunnen de twee ketens verschillende prioriteiten hebben. De opsporing kan gebaat zijn bij een andere aanpak dan de hulpverlening. Uitgangspunt is dat het redden van slachtoffers prioriteit heeft tenzij er sprake is van een dusdanige acute dreiging of vervolgdreiging dat het redden van slachtoffers niet opweegt tegen de schadelijke effecten van de vervolgdreiging. Is dit

laatste het geval dan ligt de prioriteit bij het wegnemen van de oorzaak van deze dreiging, ook als dit betekent dat er tijd verloren gaat bij het redden of helpen van slachtoffers. De afweging tussen opsporing en hulpverlening zal primair in de gezagsdriehoek gemaakt worden.

In dit schema zijn alleen die lijnen weergegeven die de formele verhoudingen tussen de betrokken actoren demonstreren. Het gaat hier vooral om de parallele bevoegdheden schematisch te duiden. Om deze reden zijn ondersteunende en coördinerende organen buiten beschouwing gelaten, mede om bovenstaande weergave zo overzichtelijk mogelijk te houden. In werkelijkheid spelen het PCC (ter ondersteuning van de Commissaris van de Koningin), het NCC (ter ondersteuning van het IBT), het Interdepartementaal Beleids Team (IBT) (ter ondersteuning van het Ministerieel Beleids Team (MBT)) en de NCTb (als coördinator van activiteiten tussen de justitiële en bestuurlijke lijn) ook een belangrijke rol in de aanpak van de terrorismebestrijding. Dit geldt vooral voor het uitwisselen van informatie en het doorspelen van opdrachten en aanwijzingen.

Schematisch overzicht van de parallele positionering van de bestuurlijke en justitiële ketens

Voor situaties als gijzelingen, kapingen, bezettingen en ontvoeringen geldt dat het Openbaar Ministerie leidend is. De burgemeester blijft in dergelijke situaties verantwoordelijk voor de openbare orde en veiligheid. In dergelijke gevallen is geen sprake van een rampsituatie maar kan inzet van hulpdiensten op enig moment noodzakelijk zijn en kan er sprake zijn van rampzalige effecten.

Dilemma's op het grensvlak tussen handhaven rechtsorde en rampenbestrijding en openbare orde

Hoewel de ketens elkaar aanvullen, kunnen zich dilemma's voor doen op het grensvlak tussen beide ketens. Belangrijk is hierbij het gegeven dat de specifieke taken (of vanuit de rampenbestrijding of vanuit het handhaven van de rechtsorde) bepalen onder wiens gezag de politie staat: de burgemeester of de officier van justitie. Het kan onder meer gaan om de volgende dilemma's:

- de spoedige inzet van hulpverleners gericht op het redden van potentiële slachtoffers versus het veilig stellen van materiaal dat informatie kan verschaffen over de daders in het kader van de opsporing;
- het waarschuwen van de bevolking bij een dreiging om onnodige slachtoffers te voorkomen versus het niet (of beperkt) waarschuwen van de bevolking om de terrorist te kunnen aanhouden en mogelijk een aanslag te voorkomen;
- vrije toegang van hulpverleners en het zo snel mogelijk opvangen en naar ziekenhuizen vervoeren van slachtoffers versus het controleren van de toegang van hulpverleners en het bijhouden van slachtoffers en direct betrokkenen vanwege de mogelijkheid dat een terrorist zich onder hen bevindt;
- een zo snel mogelijk herstel versus een zo gedegen mogelijk, maar daardoor tijdrovend onderzoek.

Over dergelijke dilemma's zal in de regel in de lokale driehoek besloten worden. Hierbij zal overleg met de nationale partners noodzakelijk zijn om er zeker van te zijn dat alle relevante informatie kan worden meegewogen in het besluit. De reguliere (nood)wetgeving blijft van toepassing.

Als het overleg op lokaal, regionaal of interregionaal niveau niet tot het noodzakelijk resultaat of een goede afstemming leidt, kan er onder voorzitterschap van de cvdK op provinciaal niveau een beleidsoverleg plaatsvinden met de Procureur Generaal (PG), betrokken burgemeester(s), korpsbeheerder(s) en eventueel andere betrokkenen. In uiterste gevallen kan de cvdK – meestal in afstemming met de PG tot een aanwijzing besluiten. De minister van BZK kan – in overleg met betrokken collega-ministers – op zijn beurt de cvdK een aanwijzing geven en via de cvdK aan burgemeesters.

2.2 Opschaling van de lokale en regionale crisisorganisatie

Een ramp als gevolg van een terroristische aanslag stelt bijzondere eisen aan de opschaling van de lokale en regionale crisisorganisatie

In reactie op een dreiging of een aanslag moeten besluiten worden genomen over de benodigde opschaling. Het gaat hierbij om de opschaling van de besluitvorming en de operationele coördinatie. In paragraaf 2.3 wordt nader ingegaan op de situatie bij dreiging van een terroristische aanslag. Deze paragraaf gaat met name in op de situatie waarin de aanslag daadwerkelijk heeft plaatsgevonden.

Er kan zowel afstemming plaatsvinden binnen de driehoek als binnen een (R)BT/(R)OT. Er kan altijd sprake zijn van (geheime) informatie die niet breed binnen een BT/OT kan worden gedeeld. Afstemming in driehoeksverband blijft noodzakelijk. Voorkomen moet worden dat een onduidelijk 'nieuw' gremium ontstaat, bijvoorbeeld omdat een driehoek of BT ad-hoc wordt 'uitgebreid'. Het is zaak om richting

Overwegingen

- **Investeer in driehoeksverband in het kennen van elkaars rol, ook in het licht van recente en nog te verschijnen wetsvoorstellen. Bespreek de rol van de justitiële partners ook met de brandweer en GHOR. Vergroot de kennis in elkaars taken inzake terrorismebestrijding.**
- **Verken binnen de driehoek de visie van de betrokken partners op de geschetste (en andere mogelijke) dilemma's en ga na of er onderlinge relevante verschillen van inzicht bestaan die in een acute fase eventueel tot knelpunten zouden kunnen leiden. Probeer tot een gedeeld standpunt te komen over deze zaken (bijvoorbeeld wanneer opsporing prioriteit heeft boven redden, etc.).**
- **Breng bij een dreiging en/of aanslag zo snel mogelijk afstemming tot stand tussen de justitiële en bestuurlijke keten.**
- **Benoem in de acute fase eventuele knelpunten tussen beide ketens en maak deze bespreekbaar (bijvoorbeeld in de driehoek).**

alle betrokken partners duidelijkheid te verschaffen over de status van de afstemmingsgremia.

Ook is het van belang om te bepalen wie zitting hebben in de driehoek: districtschef of korpschef, officier van justitie of hoofdofficier van justitie. Bij een acute dreiging of een daadwerkelijke aanslag ligt een 'zware' bezetting van de driehoek voor de hand. Een mogelijkheid is om de driehoek uit te breiden tot een vijfhoek waarin ook de Regionaal Geneeskundig Functionaris (RGF) en de regionaal brandweercommandant deelnemen.

Speciale aandacht in dit verband verdient de wijze waarop de regionaal coördinerend burgemeester en/of de korpsbeheerder (vaak ook de coördinerend burgemeester) wordt betrokken. Deze kan bijvoorbeeld deelnemen aan het driehoeksoverleg. Hij of zij kan zich echter ook richten op de coördinatie van de rampenbestrijding en zorgen voor continuïteit wanneer de direct betrokken burgemeester participeert in het driehoeksoverleg.

Overwegingen

- **Maak vooraf afspraken over de wijze van opschaling in geval van een aanslag: zowel wat betreft overleg in de driehoek als de mate en wijze van opschaling van de rampbestrijdingsorganisatie.**
- **Denk na over de wijze van informatie-uitwisseling tussen driehoek en beleidsteam en richting de rest van de (gemeentelijke) organisatie inclusief de functionarissen die hierin een sleutelrol vervullen.**
- **Neem bij een dreiging of aanslag duidelijke besluiten over de opschaling.**
- **Denk na over de rol van de regionaal coördinerend burgemeester en/of korpsbeheerder.**
- **Denk na over een mogelijke typering van dreiging en van een aanslag in termen van de gehanteerde alarmfasen (zoals GRIP).**
- **Denk na over de functionele samenstelling van het gemeentelijke en regionale beleidsteam bij een aanslag.**

2.3 Dreiging

Ook een dreiging van een terroristische aanslag noodzaakt tot adequate organisatie, maatregelen en actie door rampbestrijdingspartners

De organisatiestructuur van de respons bij dreigingen wordt uitgewerkt in de handreiking van het NCTb. Hier wordt ingegaan op (be)dreiging gericht tegen personen of objecten of specifieke sector (financiële sector, toerisme e.d.). In deze structuur wordt informatie over dreigingen verzameld, geanalyseerd en verspreid. Deze informatie wordt in sommige gevallen ingebracht in de reguliere rampenbestrijdingsstructuur. Dit speelt vooral bij acute of zeer ernstige dreigingen. In dergelijke gevallen is het beleidsteam voor haar besluitvorming volledig afhankelijk van de informatie die wordt aangeleverd vanuit de justitiële keten.

Wanneer sprake is van een *acute terroristische* dreiging zal, na overleg en analyse in de Evaluatie Driehoek op nationaal niveau, de dreiging worden geduid. Afhankelijk van de situatie zal op nationaal niveau verder worden opgeschaald (tot Interdepartementaal Beleidsteam of Ministerieel Beleidsteam). Bij een acute dreiging worden eventuele adviezen vanuit het nationaal niveau minder vrijblijvend en kan de minister van Justitie in uitzonderlijke gevallen gebruik maken van zijn doorzettingsmacht en besluiten tot het treffen van maatregelen. Hierbij gelden specifieke voorwaarden die in het bijbehorende Koninklijk Besluit worden vermeld.¹⁰⁰

Wat de lokale/regionale opschaling betreft bij een ernstige terroristische dreiging (bijvoorbeeld gericht tegen een of meerdere type objecten of een bepaalde sector) is het meest waarschijnlijk dat de eerste afstemming plaatsvindt in driehoeksverband en dat eventueel (een deel van) de rampbestrijdingsorganisatie in gereedheid wordt gebracht, inclusief het opstarten van één of meer gemeentelijke processen (bijvoorbeeld voorlichting). Dit is afhankelijk van de ernst van de dreiging (inclusief de mogelijkheid van rampzalige effecten) en de concreetheid van het

potentiële doel. In ieder geval moet naar aanleiding van een dreiging na worden gedacht over escalatiescenario's. Wat kan gebeuren en wat zijn de effecten? Op basis hiervan kan worden nagedacht over voorbereidende maatregelen, opschaling en paraatheid van operationele diensten.

De gemeente kan (samen met haar partners) kiezen voor een pro-actieve opschaling waarbij de organisatie wel in gereedheid wordt gebracht maar nog niet draait in de volledige bezetting. Het kan hierbij gaan om een of meerdere van de volgende opschaling-aspecten:

- het opstarten van overleg binnen de lokale gezagsdriehoek met de reguliere bezetting;
- het opstarten van overleg binnen de lokale gezagsdriehoek in een zwaardere bezetting;
- het opstarten van de lokale crisisorganisatie en overleg binnen een gemeentelijk beleidsteam en/of operationeel team;
- het opstarten van een gemeentelijk management team;
- het opstarten van enkele processen van het rampenplan/rampbestrijdingsplan en de bijbehorende actiecentra;
- het opstarten van een Staf Grootschalig Bijzonder (politie) Optreden (SGBO), inclusief een Team Grootschalige Opsporing/Team Grootschalig Onderzoek (TGO);
- het opstarten van de regionale crisisorganisatie en overleg in een Regionaal Beleidsteam of Regionaal Operationeel Team.

Naarmate de dreiging concreter is in termen van te lokaliseren doelwit en er meer tijd beschikbaar is, zullen de gevolgen van de ramp beperkt kunnen worden (bijvoorbeeld door tijdig gebouwen ontruimen).

Op basis van dreigingsinformatie kunnen de gemeente en haar partners verschillende soorten maatregelen treffen in het kader van de handhaving van de rechtsorde (onder gezag van de officier van justitie) en/of de openbare orde. Bij een lichte dreiging kan het bijvoorbeeld gaan om extra toezicht

door de politie of bewakingscamera's, fouillering van bezoekers/reizigers of beperking van toegang tot bepaalde gebieden, etc. In de hoogste alerteringsfase kan er sprake zijn van het afsluiten en ontruimen van terreinen/gebouwen/gebieden en het stilleggen van het verkeer. In die fase kunnen ook politie en delen van de krijgsmacht intensief worden ingezet.

Voorbeelden van lokale maatregelen naar aanleiding van een terroristische dreiging zijn:

- het proactief opschalen van de lokale crisisorganisatie;
- het intensiveren van het contact met provinciale en/of nationale partners en hen eventueel verzoeken tot het proactief opschalen van hun eigen crisisorganisatie;
- het (eventueel) informeren van het publiek;
- het aanpassen van bewakings- en beveiligingsactiviteiten gericht op personen of objecten;
- het ontruimen van het gebied waar de dreiging betrekking op heeft;
- het proactief bijeenbrengen van benodigde specifieke expertise (bijvoorbeeld als het gaat om een dreiging met nucleaire, biologische of chemische wapens (CBRN-wapens));
- het inzetten van meer en zichtbare politiemensen op straat gericht op het publiek vertrouwen;
- het voorhanden en zoveel mogelijk ter plaatse hebben van voldoende geneeskundige voorzieningen;
- het voorhanden en ter plaatse hebben van voldoende brandweercapaciteit;
- het aanpassen van het toezichts/bewakingsregime tijdens evenementen;
- het al dan niet laten doorgaan van evenementen.

Aandacht moet worden besteed aan de opschaling binnen een GRIP-structuur bij dreigingen. Mogelijk kan vooraf worden bepaald dat een serieuze dreiging overeenkomt met een bepaalde alarm-/GRIP-fase. Dit kan de opschaling versoepelen omdat betrokken partners kunnen werken volgens de voor hen vertrouwde procedures, ook al betreft het een dreiging en nog geen daadwerkelijke calamiteit.

Overwegingen

- Geef de respons op een dreiging een plek in de voorbereiding van de rampenbestrijding. Ook deze respons op een dreiging kan worden beoefend.
- Denk na over de wenselijke wijze en mate van opschaling bij een terroristische dreiging. Werk dit bijvoorbeeld uit met behulp van scenario's.
- Doordenk de dilemma's die kunnen optreden in een dreigingsituatie en bespreek deze binnen de driehoek om zoveel als mogelijk vooraf al tot een gezamenlijke lijn te komen en in ieder geval elkaars afwegingen te kennen.
- Betrek in de verdere voorbereiding ook de specifieke sectorale afspraken (bijvoorbeeld in het kader van alertering en Port Security).

2.4 Inzet van de hulpverleningsdiensten

Specifieke afwegingen bij de inzet van de hulpverleningsdiensten en risico's

Een (dreigende) aanslag heeft directe implicaties voor de veiligheid van hulpverleners. Dit vanwege de reële mogelijkheid dat meer aanslagen zullen volgen. Dit betekent dat informatie over een mogelijke vervolgdreiging moet worden meegewogen in de rampenbestrijding.

Vervolgaanslagen

Indien vervolgaanslagen op dezelfde locatie worden verwacht is het de vraag of het verantwoord is om de hulpverleners hun werk te laten uitvoeren. Er kunnen bijvoorbeeld nog explosieven aanwezig zijn die (nog) niet tot ontploffing zijn gebracht. De vraag of het wel veilig is kan spelen bij de individuele hulpverlener, maar is allereerst een vraag voor de operationeel leidinggevende en uiteindelijk voor de gezagsdrager, in casu de burgemeester (of de officier van justitie als het gaat om het handhaven van de rechtsorde). Deze moet een afweging maken tussen de benodigde inzet van hulpverleners om de gevolgen van de aanslag te beperken versus de mogelijke risico's voor de veilig-

heid van de hulpverleners. Dit dilemma wordt nog nijpender wanneer de hulpverlening is gestart en pas dan blijkt dat het om een aanslag gaat.

CBRN-wapens

Een ander risico betreft het mogelijke gebruik van chemische, biologische, radiologische of nucleaire wapens (CBRN-wapens).⁴⁾ De mogelijkheid dat deze wapens zijn gebruikt, levert extra risico's op die pas na metingen kunnen worden uitgesloten dan wel worden vastgesteld. Dit heeft consequenties voor het besluit tot inzet van hulpverleners, bijvoorbeeld ambulancepersoneel. Het heeft ook consequenties voor activiteiten als opvang en verzorging en de spreiding over ziekenhuizen (zie hoofdstuk 4 van deze notitie).

Schaarste van middelen

Indien meerdere aanslagen op verschillende locaties in de stad/regio worden verwacht, zal er een afweging moeten worden gemaakt hoeveel inzet/materiaal op elke locatie vereist is en ook of dat uitvoerbaar is (schaarste middelen). Hierbij dient ook mee te worden gewogen dat aanslagen vaak leiden tot een toename in meldingen van verontruste burgers – bijvoorbeeld over verdachte pakketjes – en tot de inzet van capaciteit ter bewaking en beveiliging van specifieke objecten. De vereiste inzet van diensten voor deze doeleinden moet worden meegenomen in de besluitvorming. Er is veel voor te zeggen om in het geval van een terroristische aanslag snel over te gaan tot de aanvraag van meer capaciteit.

Een complicerende factor met betrekking tot beschikbare capaciteit is het feit dat bij aanslagen vaak specialistische expertise benodigd is. Deze specialistische eenheden, die bijvoorbeeld ingezet worden bij CBRN-aanslagen (zoals de NBC-steunpuntregio's) of het verwijderen van explosieven (Explosieven Opruimingscommando), dienen dikwijls via een eigen procedure aangevraagd te worden.

⁴⁾ In voorgaande jaren werd vooral gesproken over nucleair, biologische of chemische wapens (NBC-wapens). Tegenwoordig worden ook radiologische wapens apart benoemd en wordt de afkorting CBRN gebruikt. In deze notitie hanteren wij de afkorting CBRN, behalve waar het gaat om namen (zoals bijvoorbeeld de NBC-steunpuntregio's).

Overwegingen

- **Breng zo snel mogelijk informatie bijeen over een mogelijke vervolgaanslag (via justitie, politie, samen met NCTb).**
- **Denk in de voorbereiding al na over de eventuele inzet bij een terroristische dreiging of aanslag en over de mogelijkheid om capaciteit achter de hand te houden in het geval een vervolgaanslag dreigt. Het gaat hierbij niet om exacte aantallen, maar meer over het komen tot relevante overwegingen aan de hand waarvan de inzet in de acute fase mede kan worden bepaald.**
- **Probeer in de voorbereiding te komen tot een gedeeld beeld tussen leidinggevenden van de hulpdiensten en de burgemeester/officier van justitie over wat een veilige hulpverleningssituatie is als het gaat om terrorisme of een dreiging.**
- **Mogelijk kunnen er overwegingen of criteria worden benoemd die benut kunnen worden voor het vaststellen hiervan in de acute fase. Dit kan dilemma's in de acute fase (deels) voorkomen.**
- **Neem de aanvraagprocedures van specialistische eenheden op in een bijlage bij het rampenplan.**

2.5 Voorlichting

Een terroristische aanslag en de dreiging daarvan stelt bijzondere eisen aan de voorlichting

Voorlichting bij (dreigende) aanslagen is een complexe aangelegenheid. Om te beginnen zet de mate van media-aandacht – op lokaal/regionaal, nationaal en internationaal niveau – een grote druk op de (vaak beperkte) capaciteit op het gebied van voorlichting in de gemeente.

Daarnaast vergt voorlichting over een dreiging of aanslag nauwe afstemming tussen de justitiële en de bestuurlijke keten. In veel gevallen speelt namelijk de opsporing een belangrijke rol. Neem bijvoorbeeld een situatie waarin de dreiging nog niet bekend is bij het publiek. Op het moment dat het publiek wordt gewaarschuwd en het advies krijgt om een risico-object of gebied te mijden, kan worden voorkomen

dat er onnodig veel slachtoffers vallen: mensen vermijden immers het risico. Tegelijkertijd moet de potentiële terrorist die op dat moment mogelijk voorbereidingen treft voor de aangekondigde aanslag zo snel mogelijk worden opgespoord en tegengehouden. Vanwege de publieksinformatie kan ook de terrorist besluiten om zijn plannen te wijzigen (bijvoorbeeld het tijdstip of de locatie van de aanslag). Het voorlichtingsbelang kan hierbij botsen met het opsporingsbelang. Dit is een kwestie waarover in driehoeksverband (of eventueel in het BT) een besluit moet worden genomen.

Afstemming is ook noodzakelijk tussen de betrokken voorlichtingspartners op de verschillende bestuursniveaus. Afhankelijk van de mate van opschaling zal ook op nationaal niveau voorlichting plaatsvinden. Het Expertise centrum voor Risico- en Crisiscommunicatie (ERC) kan op nationaal niveau worden belast met de coördinatie van de nationale voorlichting en de advisering hierover. Het ERC zoekt hierbij afstemming met de lokale/regionale partners. Het is verstandig om als gemeente in een vroeg stadium zelf de vraag over de voorlichting neer te leggen op nationaal niveau (via het PCC en het NCC). Het ERC kan ook ondersteuning bieden in de vorm van voorlichters die de lokale voorlichters ter plaatse kunnen ondersteunen. De inzet van het ERC op decentraal niveau geschiedt altijd onder de verantwoordelijkheid van het lokaal bevoegd gezag, tenzij op nationaal niveau anders besloten is. Andere voorlichtingsactiviteiten op nationaal niveau betreffen bijvoorbeeld het inschakelen van Postbus 51 voor vra-

Overwegingen

- **Denk na over de gewenste voorlichtingsstrategie in geval van een dreiging of aanslag. Doe dit in ieder geval met de leden van de driehoek, maar ook met de leden van het beleidsteam.**
- **Bespreek de voorlichtingsstrategie vooraf binnen de (regionale) pool van voorlichters.**
- **Denk na over de consequenties van een nationale betrokkenheid bij de voorlichting voor de eigen organisatie.**

gen. Ook kan het ERC een crisiswebsite activeren. Tot slot kan de provincie ondersteuning verlenen op het gebied van voorlichting.

In de handreiking van de NCTb zijn best practices (op hoofdlijnen) opgenomen voor de communicatie na een terroristische aanslag.

2.6 Maatschappelijke spanningen

Een terroristische aanslag of de dreiging daarvan noodzaakt tot het monitoren, kanaliseren en de-escaleren van maatschappelijke spanningen

Een terroristische aanslag of dreiging gaat gepaard met sterke maatschappelijke emoties. Dit kan resulteren in maatschappelijke spanningen. Afhankelijk van informatie (of geruchten) over de achtergrond van de daders kunnen zich spanningen tussen bevolkingsgroepen voordoen. Tegelijkertijd zullen initiatieven ontstaan om juist de onderlinge solidariteit te benadrukken.

Het is cruciaal dat de burgemeester en de politie een beeld hebben van de eventuele emoties en spanningen in de gemeente. Met behulp van bestuurders, politici, politie, ambtenaren en maatschappelijke/levensbeschouwelijke organisaties moet worden geprobeerd om de eventuele spanningen te verminderen. Dit impliceert een aantal strategische besluiten. In de NCTb handreiking staat een uitwerking van de vraagstukken die gaan spelen in dit kader onder de noemer het ‘Tegengaan van maatschappelijke onrust’.

Dit vraagstuk kan in de driehoek (of vijfhoek) of in het beleidsteam worden behandeld. De driehoek heeft als voordeel dat hierin vanuit deze drie disciplines de over het algemeen meest relevante informatie kan worden ingebracht. Tegelijkertijd geldt dat juist de gemeentelijke diensten of andere partners met behulp van het eigen (maatschappelijke) netwerk informatie kunnen aanleveren en bovendien actief kunnen bijdragen aan eventuele maatregelen. In dit

opzicht is het beleidsteam een beter gremium voor besluitvorming. Het is verstandig voor dit specifieke thema een aparte projectgroep te formeren en/of actiecentrum in te richten.

Overwegingen

- Denk in de voorbereiding na over een mogelijke strategie voor het monitoren van en omgaan met maatschappelijke emoties en spanningen. Dit geldt zowel voor de politie als voor de gemeentelijke partners.
- Denk na over mogelijke (maatschappelijke/levensbeschouwelijke) partners die een goede bijdrage kunnen leveren aan het de-escaleren van spanningen tussen bevolkingsgroepen.

2.7 Nationale en internationale componenten

Een terroristische aanslag of de dreiging daarvan heeft meer dan reguliere rampenbestrijding een nationale en internationale component

Gezien de potentiële impact van terrorisme, is betrokkenheid van het nationaal niveau belegd in de organisatie van de terrorismebestrijding. Wanneer een aanslag plaatsvindt, wordt op nationaal niveau gewerkt conform het Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming. Dit betekent ondermeer dat op hoog ambtelijk niveau een Interdepartementaal Beleids Team (IBT) wordt geformeerd. De politiek-bestuurlijke afstemming vindt plaats in een Ministerieel Beleids Team (MBT). Deze reguliere structuur, ondersteund door het Nationaal Coördinatie Centrum (NCC), sluit aan op de specifiek voor terrorisme (en andere justitiële crises) ingerichte informatiestromen en structuren (zoals de NCTb).

Nationale betrokkenheid in aanvulling op de lokale/regionale respons betekent onder andere:

- het coördineren van maatregelen elders dan in het direct getroffen gebied;

- het afstemmen/bewaken van de samenhang tussen maatregelen die op verschillende plaatsen in het land worden getroffen (bijvoorbeeld in het geval van meerdere aanslagen of een brede dreiging);
- het monitoren van spanningen in de samenleving;
- het verzamelen, analyseren en verspreiden van aanvullende informatie die alleen op nationaal niveau beschikbaar is;
- het treffen van maatregelen waartoe alleen nationale partners bevoegd zijn;

Vanuit het nationaal niveau kan noodzakelijke bovenregionale coördinatie van (lokale en regionale) maatregelen plaatsvinden, door de minister van Justitie via de NCTb. Ook kunnen algemene (landelijke) maatregelen afgekondigd worden (zoals het sluiten van grenzen). Met name wat betreft de inzet van specialistische eenheden (bijvoorbeeld in reactie op gijzelingen) geldt dat op nationaal niveau sprake is van een gezagsrelatie.

Om te kunnen verzekeren dat benodigde maatregelen onmiddellijk worden genomen in het geval van een acute dreiging, krijgt de minister van Justitie de bevoegdheid om deze per direct af te kondigen (vooral als overleg via reguliere gezagslijnen niet mogelijk blijkt). Voorbeelden van dergelijke maatregelen zijn: ontruiming, het blokkeren van wegen, het stilleggen van het trein- of vliegverkeer of het staken van telecomverkeer in een bepaalde regio.

Om gedurende een incident de informatievoorziening en afstemming tussen maatregelen te verbeteren is het aan te bevelen om vanuit het lokale/regionale of provinciale niveau een liaison af te vaardigen naar het nationale niveau, bijvoorbeeld naar het NCC.

Ook in het kader van opsporing spelen landelijke partners een belangrijke rol. De landelijk Officier van Justitie en de Terreurofficier van het landelijk parket vervullen hierin een spilfunctie. Relevante opsporingsinformatie beschikbaar op nationaal niveau kan gedeeld worden met de regionale Hoofdofficier, die

deze weer ter kennis brengt van de betrokken burgemeester. De betrokken burgemeester dient vervolgens direct de cvdK te informeren. De cvdK informeert door tussenkomst van het NCC de minister van BZK.

Het is belangrijk om naast nationale en internationale media (BBC, CNN, Al Jazeera) voldoende aandacht te besteden aan de regionale media. De regionale media zal in de dagen, weken en maanden na de ramp een belangrijke rol (blijven) spelen bij het informeren van de bevolking.

Op nationaal niveau zullen de ministers van BZK en Justitie en (mogelijk) de Minister-President reageren op een eventuele aanslag. De lokale en nationale voorlichting moet vanzelfsprekend goed op elkaar zijn afgestemd. Dit blijkt in de praktijk een moeilijke opgave te zijn. Contact tussen voorlichters op de verschillende bestuursniveaus in een vroeg stadium is noodzakelijk.

Op nationaal niveau zullen ook de meeste contacten met internationale partners worden gestructureerd. Verzoeken tot internationale ondersteuning – vooral voor specialistische expertise – zullen vanuit het nationaal niveau worden gedaan. Tegelijkertijd kan internationale betrokkenheid ook tussen steden voorkomen. Niet alleen buitenlandse media komen naar de getroffen stad, maar ook experts uit een reeds eerder getroffen stad kunnen de nu getroffen gemeente (desgewenst) komen adviseren.

Overwegingen

- **Zorg voor een zo spoedig mogelijke afstemming met nationale partners (bij een dreiging en bij een aanslag). Maak afspraken over de inzet van een eventuele liaison (van nationaal naar lokaal/regionaal en vice versa).**
- **Volg de ontwikkelingen met betrekking tot de doorzettingsmacht van de minister van Justitie en denk na over de implicaties voor de lokale/regionale aanpak.**

3 Aandachtspunten per rampbestrijdingsproces^{IV)}

In dit onderdeel zijn per rampbestrijdingsproces aandachtspunten benoemd. Deze aandachtspunten kunnen worden meegenomen in de draaiboeken van het gemeentelijk rampenplan.

Beeld- oordeels- besluitvorming (operationeel)

Het gecoördineerd starten van de voor de situatie van toepassing zijnde processen en het toekennen van prioriteitsvolgorde

Aandachtspunten

- CBRN-aanslagen en het risico op vervolgaanslagen maken het inschatten van het effectgebied moeilijk.
- Dreigingsanalyses van politie en inlichtingen- en veiligheidsdiensten spelen een belangrijke rol bij prioritering van activiteiten.
- Een brede, vage dreiging bemoeilijkt bestuurlijke besluitvorming.
- Bij een dreiging moet een eerste besluit worden genomen over de opschaling. Opschaling van de driehoek ligt voor de hand, maar ook (het voorbereiden van) de opschaling van de rampbestrijdingsorganisatie kan noodzakelijk zijn.
- Bij een dreiging moet nagedacht worden over mogelijke scenario's (inclusief de mogelijkheid dat de dreiging resulteert in een aanslag) en de mogelijk te treffen maatregelen en bijbehorende voorbereidingen.
- Afstemming tussen SGBO en OT is belangrijk. Dit omdat niet alle SGBO informatie (deel opsporing) via het OT kan worden ingebracht.
- In de deelname van het Openbaar Ministerie ((hoofd)officier van justitie) aan het beleidsteam kan een taakverdeling worden aangebracht tussen een zaakofficier en een gebiedsofficier. De zaakofficier houdt zich bezig met opsporing en de gebiedsofficier kan justitie kennis inbrengen in het beleidsteam zonder dat deze direct betrokken is bij de opsporing. Een dergelijke taakverdeling kan in sommige gevallen noodzakelijk zijn.
- Bij meerdere aanslagen (simultaan of opeenvolgend) zal al snel een capaciteitsprobleem optreden, ook ten aanzien van de commandovoering.

Alarmering van bestuur en processen/ uitvoerenden

Het zorgdragen voor een snelle alarmering van de onmiddellijk bij de hulpverlening betrokken organisaties, inclusief het verstrekken van de direct benodigde informatie

Aandachtspunten

- Informatie komt zowel 'top-down' (vanuit de inlichtingendiensten) als 'bottom-up' (vanuit de meldkamers/ operationele hulpdiensten) op gang. Het beleidsteam moet bij besluitvorming beide stromen combineren.
- Recherche en inlichtingendiensten moeten zo spoedig mogelijk gealarmeerd worden. Zij leveren dreigingsanalyses met betrekking tot vervolgaanslagen.
- Bij alarmering van bestuursorganen zal de politie zich willen baseren op een adequate inschatting van het soort aanslag en vervolgdreiging, ter voorkoming van onnodige onrust. Hierdoor kan vertraging optreden in het alarmeringsproces.
- Bij een ongerichte dreiging tegen (objecten in) meerdere gemeenten en regio's moet afstemming plaatsvinden over voorbereiding, samenwerking en voorlichting.
- In de planvorming moet besloten worden over de vorm en invulling van de bestrijdingsorganisatie inclusief de verhouding tussen driehoek, (vijfhoek) en rampbestrijdingsstructuur ((regionaal)beleidsteam en (regionaal)operationeel team).
- Betrek bij de alarmering/alertering na een aanslag of bij een (ernstige) dreiging, indien mogelijk, ook de partners die een rol hebben in het voorkomen of de-escaleren van maatschappelijke spanningen.
- Overweeg in een vroeg stadium het geven van een waarschuwing met betrekking tot het aanvragen van operationele bijstand.

Bron- en effectbestrijding

Het voorkomen, beperken en bestrijden van de oorzaak en effecten

Aandachtspunten

- De inzet van bomverkenners is van invloed op de bron- en effectbestrijding. Het duurt enige tijd voordat deze verkenners ter plaatse zijn. Wanneer er nog geen directe aanwijzingen zijn dat het gaat om terrorisme en dat er een vervolgsgevaar is, zal de hulpverlening reeds op gang gekomen zijn. Deze zal (voor een deel) gestaakt worden om bomverkenningen mogelijk te maken.
- Het bron- en effectgebied is bij een dreiging moeilijk te bepalen. Er zijn vele onzekere factoren (onder andere locatie[s]), kracht explosie, exacte wapens). Vooral het paraat houden van hulpdiensten op meerdere locaties levert hierbij problemen op. De vraag is wie de prioriteiten stelt bij het verdelen van de schaarse capaciteit bij een brede dreiging.
- CBRN-aanslagen zijn niet eenvoudig te detecteren (zie deelplan Waarnemen en meten). Dit zorgt voor een extra onzekerheid en aandachtspunt in de uitvoering van verscheidene activiteiten/processen.
- Extra operationele bijstand, alsook bijzondere eenheden/expertise kunnen noodzakelijk zijn bij dit proces. Vooral eenheden die een rol spelen in het opsporingsproces verdienen hier aandacht, zoals de BBE'n en de EOD. Ook de inzet van het Quick Response Team (QRT) van het Nederlands Forensisch Instituut of de inzet van Urban Search and Rescue Team USAR.NL kan gewenst zijn.
- Het risico van vervolgaanslagen heeft effect op de capaciteitsverdeling van hulpverleningscapaciteit en op de veiligheid van hulpverleners. Een snelle dreigingsanalyse is onmisbaar.
- De algehele veiligheid van hulpverleners is een verantwoordelijkheid van het beleidsteam. Het is de leidinggevende ter plaatse die het meest direct wordt geconfronteerd met dit vraagstuk en een inschatting moet maken. Het beleidsteam maakt hier een afweging over, aan de hand van dreigingsanalyses.
- De veiligheid van hulpverleners strekt zich ook uit over het aanwezige materieel. Dit materieel moet op veilige afstand worden gepositioneerd.
- Direct na een aanslag is bewaking en beveiliging van objecten en personen noodzakelijk.

Voorlichting/ informer

Het bewust geven van hulp door informatie, gericht op ongeruste burgers en gericht op specifieke doelgroepen die bedreigd worden of zich mogelijk bedreigd voelen door een dreigende ramp of feitelijke rampsituatie

Aandachtspunten

- Belangen van het opsporingsonderzoek kunnen het vrijgeven van informatie beperken. Deze belangen kunnen het ook noodzakelijk maken de media te vragen om discretie.
- Op nationaal niveau is een alerteringssysteem in gebruik voor specifieke sectoren (Schiphol, waterleidingbedrijven, spoor/stations, stads- en streekvervoer, Rotterdamse haven/industrie, gas, elektriciteit en nucleair). Hierin worden voor deze sectoren relevante beschermingsmaatregelen gekoppeld aan het dreigingsniveau. In beperkte mate zal over dit alerteringsniveau naar de bevolking worden gecommuniceerd. De verwachting is dat geleidelijk steeds meer sectoren worden gekoppeld aan het alerteringssysteem.
- Zowel het nationale niveau alsook het Openbaar Ministerie spelen een rol in de voorlichting. De mate van media-aandacht zal aanzienlijk zijn. De burgemeester blijft verantwoordelijk voor de voorlichting in het kader van de rampenbestrijding en de openbare orde. De communicatie over strafrechtelijke aspecten behoort tot de verantwoordelijkheid van het OM. Een robuuste voorlichtingscapaciteit is noodzakelijk.
- In een vroeg stadium moeten afspraken worden gemaakt met nationale partners (ministerie van Justitie en BZK, NCTb, ERC) over de voorlichting. Persberichten en andere persuitingen moeten zo veel mogelijk worden afgestemd en uitgewisseld. Maak hiertoe een overzicht van betrokken voorlichters en hun contactgegevens (telefoon, email).
- Benoem de uitgangspunten van de voorlichtingsstrategie en stem deze strategie af met direct betrokken partners.

Waarschuwen van de bevolking

De burger in bedreigde of getroffen gebieden zo spoedig mogelijk waarschuwen door middel van snelle en doelgerichte informatie

Aandachtspunten

- Het belang van het opsporingsonderzoek kan het vrijgeven van informatie beperken. Een aangepaste, alternatieve boodschap kan noodzakelijk zijn waarmee burgers wel worden geadviseerd iets wel of niet te doen (een bepaalde plaats te mijden of rekening te houden met een verkeersstremming) zonder dat het daadwerkelijke gevaar wordt benoemd.
- Wanneer de rampenzender wordt benut moeten duidelijke afspraken worden gemaakt over de informatievoorziening, mede gelet op de vertrouwelijkheid.

Ontruimen en evacueren

Personen voor korte tijd, op advies van de hulpdiensten, hun verblijfplaats laten verlaten

Aandachtspunten

- Ontruimen kan noodzakelijk zijn in reactie op een dreiging. Hierbij speelt een veiligheidsrisico met betrekking tot de plaats waar evacués naartoe worden verwezen/gebracht.
- In het belang van het opsporingsonderzoek kan het vrijgeven van informatie worden beperkt. Dit kan het moeilijker maken burgers te overtuigen van het nut van ontruimen/evacueren.
- Evacuatie en ontruimingen kunnen (potentiële) daders afschrikken maar ook waarschuwen.
- Het ontruimen en evacueren bij een CBRN-aanslag kan verspreiding van de besmetting ongewild in de hand werken.
- Een evacuatie of ontruiming kan de eerste zichtbare activiteit zijn in reactie op een dreiging of aanslag (ook elders). Vanaf dat moment is media-aandacht onvermijdelijk.

Afzetten en afschermen

Het afzetten van wegen en/of het afschermen van objecten en terreinen met als doel het zorgdragen voor ongestoorde rampbestrijdings- en hulpverleningsactiviteiten

Aandachtspunten

- Bij een dreiging kan sprake zijn van een zeer omvangrijk mogelijk te treffen gebied. Het afzetten en afschermen hiervan kan noodzaken tot operationele bijstand.
- CBRN-aanslagen en het risico van vervolgaanslagen hinderen vaststelling van het af te zetten gebied.

Verkeer regelen

Het verkeer moet adequaat worden geregeld zodat ongevallen worden voorkomen en hulpverleners zo spoedig mogelijk ter plaatse kunnen zijn

Aandachtspunten

- Het openbaar vervoer verdient extra aandacht bij dreigingen/na aanslagen. Recente aanslagen in het buitenland hadden het openbaar vervoer als doelwit. Bij dreiging zal vaak het openbaar vervoer meer beveiliging behoeven. Ook kan de bevolking het openbaar vervoer gaan mijden uit angst voor aanslagen. Dit wordt niet verstaan onder draaiboek verkeer regelen.
- Bij het risico op een vervolgaanslag kan een auto of een ander vervoermiddel als middel voor een aanslag worden gebruikt. Dit heeft directe implicaties voor de uitvoering van dit proces en met name voor de vraag wie de uitvoering hiervan zal verzorgen (politie of bijvoorbeeld speciale eenheden). Verkeer regelen valt in dat geval samen met de opsporing.

Handhaven rechtsorde

De openbare orde en strafrechtelijke rechtsorde dienen te worden gehandhaafd

Aandachtspunten

- Er kunnen dilemma's optreden op het grensvlak tussen de rampenbestrijding en het handhaven van de rechtsorde en daarmee tussen de verantwoordelijkheid van de burgemeester en de (hoofd)officier van justitie. Deze laatste verantwoordelijkheid weegt zwaar in situaties waarin dreigende of nieuwe aanslagen voorkomen kunnen worden door strafrechtelijk optreden. Beleidsoverleg onder leiding van de cvdK met PG en betrokkenen, evenals de aanwijzingsbevoegdheden van de cvdK of de ministers kunnen uitkomst bieden wanneer een patstelling ontstaat.
- De hoofdofficier informeert in zijn kolom de Procureur-Generaal die contacten met de minister van Justitie onderhoudt. De minister van Justitie is portefeuillehouder Terrorismebestrijding binnen de ministerraad en hij heeft hierin doorzettingsmacht, onder specifieke voorwaarden.
- In geval de landelijke officier van justitie de hoofdofficier informeert met betrekking tot relevante informatie over een terroristisch misdrijf, dient de hoofdofficier deze informatie door te spelen aan de burgemeester. Via de cvdK vindt deze informatie vervolgens haar weg naar de minister van BZK.
- De landelijk terreurofficier kan (na overleg) deelnemen aan de driehoek of de driehoek adviseren. Op deze wijze kan informatie over lopende terrorisme onderzoeken worden ingebracht.
- De Nationale Recherche zal na een aanslag een rol vervullen in de opsporing (mede vanuit lopende onderzoeken).
- Informatie uit inlichtingendiensten en politie bereiken zowel de burgemeester, alsook de hoofdofficier. In sommige gevallen zijn dit separate informatie- en adviestrajecten, doordat vertrouwelijkheid van informatie de informatiestroom naar de burgemeester beperkt.
- Inzet van de BBE op aanvraag van de hoofdofficier kan noodzakelijk zijn.
- Het veilig stellen van mogelijk bewijsmateriaal is belangrijk, mede in het licht van het voorkomen van een vervolgaanslag. Hulpverleners ter plaatse moeten hier rekening mee houden. De prioriteit ligt in de regel bij het redden van slachtoffers. Naarmate redding minder waarschijnlijk of minder nodig is, moet direct het regime voor het veilig stellen van het bewijsmateriaal worden aangescherpt.

Ontsmetten van mens en dier

Het voorkomen en/of beperken van chemische-, biologische- en nucleaire besmetting

Aandachtspunten

- De verwachting is dat de capaciteit om te ontsmetten te laag is om CBRN-aanslagen aan te kunnen. Hiermee moet rekening worden gehouden in de voorbereiding. Dit kan door snel tot een aanvraag tot bijstand over te gaan en door vooraf prioriteiten te benoemen voor de uitvoering.
- Bij dit proces kunnen de NBC-decontaminatiecontainers van de steunpuntregio's ingezet worden. Dit geldt ook voor dreigingen met een NBC-component.
- Het ministerie van Defensie heeft een NBC- eenheid die over speciale voertuigen en materialen beschikt. Deze eenheid is echter niet op korte termijn inzetbaar.

Ontsmetten van voertuigen en infrastructuur

Het voorkomen en/of beperken van chemische-, biologische- en nucleaire besmetting

Aandachtspunten

- Zie hierboven: 'Ontsmetten van mens en dier'

Inzamelen besmette waren

Het verzamelen van besmette waren ter voorkoming van secundaire besmettingen

Aandachtspunten

- De capaciteit van inzamelende diensten is zeer waarschijnlijk niet voldoende om deze taak te vervullen bij een CBRN-aanslag. Ook dit noodzaakt tot prioritering vooraf (denk ook aan aanvullende bijstand vanuit rijksdiensten).
- Ingezamelde waren moeten worden bewaakt. Men moet voorkomen dat besmet materiaal gestolen wordt door kwaadwillende. Vooraf moet worden nagedacht over een geschikte locatie.
- Betrokken functionarissen moeten voldoende worden beschermd tegen mogelijke effecten van de besmette waren. Dit vergt monitoring van de situatie in en rond de opslaglocatie.

Preventieve volksgezondheid en medisch-hygiënische maatregelen

Beperking van gevaar voor de volksgezondheid; spoedeisende medische hulpverlening; opvang, triage en eerste behandeling van slachtoffers

Aandachtspunten

- Er is waarschijnlijk onvoldoende capaciteit van quarantaine- en isolatiefaciliteiten voor grootschalige aanslagen met besmettelijke chemische of biologische wapens.
- Voor een pokken-uitbraak heeft extra voorbereiding plaatsgevonden (draaiboeken, vaccins, etc.). Voor andere biologische en chemische wapens niet.
- NBC-decontaminatiecontainers van de steunpuntregio's kunnen worden ingezet.
- Het risico van vervolgaanslagen kan de keuze voor een locatie van het gewondennest bemoeilijken.

Redding en geneeskundige hulpverlening

Het opsporen, redden en in veiligheid brengen van slachtoffers

Aandachtspunten

- Het risico van vervolgaanslagen belemmert de inzet van hulpverleners en verkleint de mogelijkheden om slachtoffers te redden.
- De veiligheid van hulpverleners is een verantwoordelijkheid van de burgemeester, die hierover wordt geadviseerd door het beleidsteam. Hulpdiensten zelf geven aan terughoudend te zijn met de inzet van hulpverleners onder deze omstandigheden. Bij de besluitvorming moeten ook beschikbare dreigingsanalyses worden betrokken.
- Overweeg de mogelijkheid om over te gaan op 'grijpreddingen' door de brandweer (het redden van relatief eenvoudig te bereiken/redden slachtoffers binnen een beperkt beschikbare tijd).
- Psychologische effecten van een aanslag bemoeilijken het opsporen en redden van slachtoffers. Slachtoffers zijn in shock; hulpverleners worden met gruwelen geconfronteerd. Het bewust menselijk handelen dat ter grondslag aan de aanslag ligt versterkt deze problematiek.
- Bij CBRN-aanslagen: de afweging tussen het redden van besmette slachtoffers en het voorkomen van verdere besmetting; noodzaak van specifieke expertise en ondersteuning; momenteel vinden geen metingen plaats om besmettingsrisico's te traceren bij afvoer met ambulances.

Opvang en verzorging

Het opvangen en verzorgen van bij een incident/calamiteit betrokken niet-gewonden en lichtgewonden en familieleden van slachtoffers

Aandachtspunten

- Mogelijk wil de politie in het kader van het (recherche)onderzoek mensen in de opvanglocatie bevragen. Dit kan botsen met het psychosociale belang en de noodzaak tot rust voor de slachtoffers. Dit onderwerp moet in een beleidsteam tijdig aan de orde worden gesteld. Onderzoek kan nodig zijn om een volgende aanslag te voorkomen. Mogelijk kan een selectie worden gemaakt van mensen die, gelet op hun psychosociale en fysieke toestand, wel of niet kunnen worden bevraagd. Dit moet duidelijk worden gecommuniceerd naar hulpverleners in de opvanglocatie.
- Er kunnen spanningen ontstaan tussen en binnen groepen op opvanglocaties. Wraakgevoelens van de ene bevolkingsgroep jegens de andere kunnen hier tot uiting komen, mede onder invloed van de berichtgeving of geruchten over de achtergrond van de (vermoedelijke) daders. De inzet van lokale gezaghebbende personen in de opvanglocatie kan helpen in het bewaren van de orde.
- Goede registratie van opgevangen mensen is mede van belang voor de opsporing. Terroristen kunnen zich onder de getroffen bevinden.
- Bij CBRN-aanslagen: risico van besmettingsgevaar door opvang van grote groepen besmette personen die zichzelf onbewust zijn van de besmetting.

Registreren van slachtoffers

Het in kaart brengen, aggregeren en verifiëren van informatie over slachtoffers

Aandachtspunten

- Registratie van slachtoffers dient ook de opsporing. Alle slachtoffers zijn potentiële getuigen.
- Bij CBRN-aanslagen zijn extra maatregelen nodig om besmetting van hulpverleners te voorkomen.

Identificatie overleden slachtoffers

Het vaststellen van de identiteit van slachtoffers tijdens en na de ramp

Aandachtspunten

- Het identificeren van overleden slachtoffers is mede van belang voor de opsporing. Vooral voor het identificeren van de daders van zelfmoordaanslagen.
- Gelet op het strafrechtelijke belang zal vermoedelijk onderzoek plaats moeten vinden op het lichaam van slachtoffers. Dit kan ervoor zorgen dat het enige tijd duurt voordat de lichamen worden vrijgegeven. Dit vergt een heldere uitleg aan de nabestaanden.
- Bij CBRN-aanslagen: besmettingsgevaar voor hulpverleners; het vrijgeven van lichamen aan nabestaanden is problematisch.

Uitvaartverzorging

Het regelen van de uitvaart van overleden slachtoffers van de ramp

Aandachtspunten

- Bij extreem hoge aantallen slachtoffers, veroorzaakt door catastrofaal terrorisme, kunnen massa-uitvaarten noodzakelijk zijn.
- Wraakgevoelens en maatschappelijke spanningen kunnen rond en tijdens een uitvaart opspelen. Het adresseren van spanningen en het kanaliseren van emoties moeten als overwegingen worden meegenomen in de opzet en invulling van de uitvaart- en herdenkingsbijeenkomst: sprekers, thematiek en dergelijke. Dit vergt nauwe afstemming met de directe nabestaanden.
- Bij CBRN-aanslagen: bij de uitvaart betrokken personen en organisaties dienen geïnformeerd te worden over besmettingsgevaar.

Waarnemen en meten

Het verzamelen en analyseren van meetgegevens om informatie te kunnen verstrekken over de gevaarstoestand

Aandachtspunten

- Het is zaak om zo snel als mogelijk te beginnen met het verrichten van metingen
- Ook de inzet van bomverkenners kan noodzakelijk zijn. Er kunnen onontpofte explosieven in het rampgebied liggen. Bij een dreiging moeten bomverkenners duidelijkheid bieden over de (vermeende) aanwezigheid van explosieven.
- Bij CBRN-aanslagen: het herkennen van zo'n aanslag; de detectie van het gebruikte strijdmiddel; en de feitelijke ontsmetting. Nucleaire besmetting is goed meetbaar, biologische besmetting is niet meetbaar, chemische besmetting is moeilijk meetbaar, radiologische besmetting is onbekend.
- Vanuit het Rijk zijn CBRN-pakken en meetapparatuur beschikbaar gesteld aan de NBC-steunpuntregio (waaronder Amsterdam en Omstreken).

Begidsen

Het begeleiden van hulpverleners, ter voorkoming van stagnatie in de hulpverlening

Aandachtspunten

- Bij CBRN- en catastrofale aanslagen dient bijstand uit andere delen van het land begeleid te worden naar de plaats-incident.

**Toegankelijk/
begaanbaar
maken (en
opruimen)**

Het toegankelijk maken van wegen en terreinen die in onvoldoende mate bruikbaar zijn voor de rampenbestrijders door blokkades

Aandachtspunten

- Het risico van vervolgaanslagen vertraagt dit proces.
- Waarschijnlijk is uitvoerig onderzoek ter plaatse noodzakelijk. Dit zorgt voor vertraging van dit proces.
- Bij CBRN-aanslagen: het te verplaatsen materiaal kan besmet zijn. Ook moet het materiaal worden bewaakt.

**Verzorging/
logistiek
rampbestrijdings-
potentieel**

Het beschikbaar hebben van voldoende materieel en personeel om een ramp adequaat te bestrijden

Aandachtspunten

- De gemeente beschikt niet over gespecialiseerde inzet-eenheden (EOD, BBE).
- Bij grootschalige aanslagen kan ondersteuning vanuit de landmacht noodzakelijk zijn.
- Bij CBRN-aanslagen is ondersteuning mogelijk door de NBC-steunpuntregio's en de NBC-compagnie van defensie.

**Voorziening in
primaire
levensbehoeften**

Het voorzien van gedupeerden van tijdelijke huisvesting, medicijnen, voedsel, kleding en inkomen

Aandachtspunten

- Aanslagen kunnen gepaard gaan met uitval van een deel van de nutsvoorzieningen. Ook kunnen deze nutsvoorzieningen zelf het doel zijn van aanslagen. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om elektriciteits- of drinkwatervoorzieningen. Beschikbare noodplannen moeten in werking worden gesteld. In een vroeg stadium dient overleg plaats te vinden met de direct betrokken bedrijven/organisaties om te bezien wat de risico's en gevolgen zijn van een (mogelijke) aanslag en wat de mogelijkheden zijn voor een zo spoedig mogelijk herstel van (een deel) van de dienstverlening.
- De inzet van noodvoorzieningen (bijvoorbeeld na besmetting drinkwater) dient zo veel mogelijk vooraf te zijn voorbereid. Ook moet vooraf helderheid bestaan wie kan besluiten tot de inzet van noodvoorzieningen, met name in de samenwerking tussen lokale en nationale partners.
- In geval van schaarste is prioritering noodzakelijk. Wanneer dit niet vooraf is vastgesteld (bijvoorbeeld in het kader van het project Vitaal) geldt dat deze prioritering bovenlokale/bovenregionale implicaties heeft. Dit vergt afstemming tussen provincies. Samenwerking met partners op nationaal niveau is noodzakelijk, gelet op de sectorale verantwoordelijkheden en bevoegdheden in het kader van de noodwetgeving.

Strafrechtelijk onderzoek

Het onderzoeken of er strafbare feiten aan de calamiteit ten grondslag liggen

Aandachtspunten

- Het rampterrein is een groot plaats-delict.
- De hoofdofficier informeert in zijn kolom de Procureur-Generaal die contacten met de minister van Justitie onderhoudt.
- Het strafrechtelijk onderzoek naar de daders speelt een rol in de analyse van het risico op vervolgaanslagen.
- Informatie uit inlichtingendiensten en politie bereiken zowel de burgemeester, alsook de hoofdofficier. In sommige gevallen zijn dit separate informatie- en adviestrajecten, doordat vertrouwelijkheid van informatie de informatiestroom naar de burgemeester beperkt.
- Inzet van de BBE op aanvraag van de hoofdofficier kan noodzakelijk zijn.
- Na een aanslag zal een grootschalig opsporingsonderzoek worden opgestart. Dit kan tot capaciteitsproblemen bij de recherche leiden. Betrokkenheid van de Nationale Recherche is waarschijnlijk. Zeker bij een aanslag met meerdere explosieven op verscheidene locaties moet een enorm gebied worden onderzocht.
- Het gehele effectgebied moet gedurende het onderzoek worden bewaakt.

Geestelijke gezondheidszorg

Het bieden van hulp aan slachtoffers en hulpverleners die mogelijk psychisch getraumatiseerd zijn

Aandachtspunten

- De mate van traumatisering is voorspelbaar groot bij een aanslag. Dit heeft de volgende redenen: de aanslag is doelbewust veroorzaakt; burgers kunnen de eigen situatie niet goed beveiligen.
- Dezelfde zware psychische schok treft ook hulpverleners; hiernaast werken zij onder traumatiserende omstandigheden (verspreid liggende lichaamsdelen, shock bij slachtoffers/familie en dergelijke).
- Overweeg het inschakelen van externe deskundigen op het gebied van psychosociale nazorg.⁵⁾

Schadeafhandeling

De registratie van door de ramp veroorzaakte schade en het voorzien in een adequate afhandeling hiervan

Aandachtspunten

- Gelet op de benodigde afscherming en bewaking van het gebied zal de toegang van taxateurs en anderen (zoals Salvage) zeer beperkt zijn. Snelle inschattingen van de schade zullen ondergeschikt zijn aan het benodigde onderzoek en de benodigde afscherming.
- Er is in de nafase voorspelbare onduidelijkheid over verantwoordelijkheid voor schade door bedrijfsmatige stagnatie. Bijvoorbeeld door het preventief stilleggen van grote bedrijven als havens en vliegvelden.
- Bij CBRN-aanslagen geldt dat sprake kan zijn van blijvend letsel dat zich pas later manifesteert (of van verborgen effecten).
- Verzekeringsmaatschappijen kunnen de schade van vooral catastrofale aanslagen niet betalen. Andere vormen van financiering moeten voor de schadeafhandeling worden gevonden. Deze zijn ook aan een maximum gebonden.

⁵⁾ Stichting Impact, Landelijk kennis- en adviescentrum voor psychosociale zorg na rampen, heeft een serie fact-sheets ontwikkeld: 'Terrorisme en dan verder... Informatie voor professionals. Het betreft de volgende fact-sheets: Werken met getroffen; De eerste weken; Etnische minderheden en aanslagen (twee fact-sheets: 1 voor professionals en 1 voor beleidsmakers). Deze zijn te vinden op www.impact-kenniscentrum.nl.

Verbindingen (opbouwen en onderhouden)

Het waarborgen van optimale verbindingen ten behoeve van de communicatie tussen betrokken partners

Aandachtspunten

- Bij een dreiging dient de keuze voor de locatie van een crisiscentrum van de dreigingsanalyse afhankelijk te zijn.
- Afhankelijk van de aard van het incident kan het telefoonverkeer onderbroken worden. Het doelbewust treffen van vitale infrastructuur moet hierbij in beschouwing worden genomen.
- Met de vorming van gemeenschappelijke meldkamers is een extra kwetsbaar punt in de communicatie geïntroduceerd. Uitwijkmogelijkheden moeten aanwezig zijn.

Milieu (bewaken)

Het zorg dragen voor de kwaliteit en handhaving van het milieu

Aandachtspunten

- De effecten van een CBRN-aanslag kunnen ernstige gevolgen hebben voor het milieu.

Nazorg (verlenen)

Het verlenen van adequate nazorg aan zowel directe, als indirecte slachtoffers, alsmede aan alle bij de hulpverlening betrokken instanties

Aandachtspunten

- Bij CBRN-aanslagen neemt het nazorgproces een meer intensieve vorm aan. Medische hulpverlening en opruimactiviteiten houden langer aan. Ook psychosociale nazorg is noodzakelijk.
- Wraakgevoelens in de maatschappij kunnen escaleren in rellen/wraakacties. Afhankelijk van het scenario van de aanslag moeten de relaties tussen bevolkingsgroepen hersteld worden.
- Het toestaan van eventuele demonstraties, stille tochten en andere publieke uitingen van steun dan wel van ongenoegen moeten worden bezien in het licht van de overkoepelende strategie voor het voorkomen of de-escaleren van maatschappelijke spanningen.

Verslaglegging (en rapportage/ evaluatie)

Het tijdens de calamiteit schriftelijk registreren van alle opdrachten, besluiten en uitvoering- en afhandelingsactiviteiten, die in het kader van de bestrijding worden uitgevoerd

Aandachtspunten

- Adequate verslaglegging is onder andere van belang voor het opsporingsonderzoek.

4 Overzicht decentrale en nationale partners

De betrokken nationale en decentrale partners staan centraal in dit laatste onderdeel van de notitie. Per partner wordt op hoofdlijnen de rol beschreven in relatie tot terrorismebestrijding, gebaseerd op openbare geautoriseerde stukken. Er heeft geen apart overleg plaatsgevonden met de genoemde partijen, wel is het op hoofdlijnen afgestemd met het NCTb.

Achter de hoofdlijnen gaat een wereld schuil van nuances, uitzonderingen en specifieke taken en processen. Het doel van onderstaande hoofdlijnen is het geven van een blik op het totaal aan partners dat een rol speelt in de terrorismebestrijding. Gelet op de snelle ontwikkelingen op dit beleidsterrein kan het zijn dat zich in de loop van de tijd wijzigingen voordoen in naamgeving, verantwoordelijkheden en dergelijke.

Decentrale partner	Rolbeschrijving
Commissaris van de Koningin	Bij (dreiging van) terrorisme gelden onverkort de bevoegdheden van de commissaris van de Koningin op het gebied van openbare orde en openbare veiligheid. Zijn coördinerende rol bij verdeling van bijstand en binnen de afstemming van voorlichting en de informatievoorziening krijgt in dergelijke gevallen mogelijk meer nadruk.
Burgemeester	Bij (dreiging van) terrorisme gelden onverkort de bevoegdheden van de burgemeester op het gebied van openbare orde en openbare veiligheid en de rampenbestrijding. De burgemeester heeft het gezag over de instelling van maatregelen ter beveiliging van objecten en diensten binnen zijn of haar gemeente waar het de handhaving van de openbare orde betreft. ^{v)}
(Hoofd) Officier van Justitie	De hoofdofficier is belast met de (strafrechterlijke) handhaving van de rechtsorde. Hij voert in deze hoedanigheid het gezag over de politie waar het opsporingstaken betreft. Verzoek tot inzet BBE wordt door de hoofdofficier na overleg met de cvdK via het college van PG's voorgelegd aan de minister van Justitie. De hoofdofficier heeft het gezag over deze inzet.
Politie	De regionale politiekorpsen vervullen verscheidene taken bij terroristische aanslagen en dreigingen. Zij verzorgen de bewaking en beveiliging van personen, objecten en diensten die buiten het rijksof domein vallen. ^{vi)} Na een aanslag vervult de politie tevens haar reguliere taken in het kader van de rampenbestrijding en de openbare orde en veiligheid. In het kader van de opsporing geeft de politie uitvoering aan opsporingsonderzoeken onder gezag van de officier van justitie. De Regionale Informatieknoppunten (RIK's) van de politiekorpsen vervullen een rol in het verzamelen van informatie. Deze informatie voedt de databases van het Nationaal Informatieknoppunt (NIK). ^{vii)} De Regionale Inlichtingendiensten (RID's), kunnen worden gezien als voorposten van de AIVD in de regio's. De Portefeuillehouder Conflict- en Crisisbeheersing (CCB) speelt een sleutelrol bij het verkrijgen van dreigingsanalyses.

Deze functionaris kan concrete informatie die binnen het regiokorps gegenereerd is doorgeven aan het lokaal gezag. Op aangeven van dit gezag kan deze functionaris vervolgens zowel een dreigingsanalyse aanvragen bij het NIK, alsook een risicoanalyse aanvragen bij de EBB (welke deze analyse laat uitvoeren door de AIVD, mits hier een gegronde reden voor is). Deze analyses kan de portefeuillehouder vervolgens gebruiken om de lokale driehoek te informeren. Deze informatie is belangrijk bij het initiëren van eventuele maatregelen. De Mobiele Eenheid (ME) kan worden ingezet in verscheidene hoedanigheden bij terroristische aanslagen of dreigingen. Het garanderen van de openbare orde, alsook bewaking en beveiliging behoren zeker tot deze rollen. Het grootste deel van deze taken zal zij echter ook bij andere gebeurtenissen dan aanslagen of dreigingen vervullen.

(Lokale en regionale) Brandweer

De brandweer vervult haar reguliere taak in de voorbereiding op de rampenbestrijding en vervult daarmee een belangrijke functie in de voorbereiding op de terrorismebestrijding. Voor terrorisme gelden dat taken als bronbestrijding en meten specifieke expertise vergen binnen de brandweer. Enkele brandweerregio's fungeren als steunpuntregio NBC.^{VIII}

NBC-steunpuntregio's

Zes brandweerregio's in het land zijn aangewezen om te fungeren als NBC-steunpuntregio's. Dit betekent dat zij in ieder geval beschikken over een speciale NBC-decontaminatiecontainer. Deze containers zijn bedoeld voor het ontsmetten van slachtoffers van ongelukken met nucleaire, biologische of chemische stoffen. Dit kan zowel bij aanslagen alsook bij ongelukken zijn. De zes steunpuntregio's zijn: Amsterdam e.o., Groningen, Haaglanden, Noord-Oost Gelderland, Rotterdam-Rijnmond en Zuid-Oost Noord-Brabant.

GHOR

De GHOR heeft dezelfde taken als bij reguliere rampen. Wel vergt bijvoorbeeld de psychosociale nazorg extra aandacht alsmede specifieke medische voorzieningen, bijvoorbeeld als het gaat om aanslagen met CBRN-wapens.

GGD

De GGD heeft specifieke taken voor bijvoorbeeld de infectieziektebestrijding maar ook voor maatregelen na aanslagen met CBRN-wapens. De GGD is de schakel naar bijvoorbeeld de huisartsen maar ook naar de specifieke structuur voor de infectieziektebestrijding waar bijvoorbeeld kennis over anthrax en andere zaken kan worden gemobiliseerd. Ook zal de GGD een coördinerende rol vervullen in de langere termijn psychosociale hulpverlening.

Rijkswaterstaat

Rijkswaterstaat (RWS) vervult haar reguliere rol, inclusief het beschermen van objecten tegen gevaar. RWS kan vanuit de kennis over het landelijke (vaar)wegennet het bevoegd gezag informeren over de eventuele effecten van een aanslag hierop en het adviseren over het effect van specifieke maatregelen en de implicaties hiervan (scheepvaartremming, sluiten sluisen en dergelijke). Voor objecten en gebieden die behoren tot het beheergebied van RWS kunnen (beveiligings)maatregelen noodzakelijk zijn. RWS moet meewerken aan de uit te voeren maatregelen waartoe door het bevoegd gezag wordt besloten.

Waterschappen

De waterschappen vervullen hun reguliere rol. Hiervoor geldt een eigen verantwoordelijkheid binnen de kaders die worden gesteld door het bevoegd gezag (burgemeester en officier van justitie). Ook na een aanslag kunnen er effecten zijn voor bijvoorbeeld het waterpeil en de waterkwaliteit. De reguliere voorbereiding op calamiteiten moet hiervoor worden benut. In het kader van het project Vitale infrastructuur zijn maatregelen voorbereid en zijn, preventief, kwetsbare plaatsen geïdentificeerd en zo nodig versterkt. Waterschappen kunnen betrokken zijn als het gaat om benodigde bewaking en beveiliging in het beheergebied, het inschatten van de gevolgen van een aanslag voor het beheergebied en het informeren en adviseren van het bevoegd gezag over mogelijke/noodzakelijke maatregelen en de implicaties hiervan.

Rijksfunctionarissen

De Rijksfunctionarissen zijn in het Beleidsplan Crisisbeheersing 2004-2007 benoemd als actoren welke een rol hebben binnen de crisisbeheersing. Door de specifieke expertise van de Rijksfunctionarissen zouden zij een rol kunnen gaan spelen in het specifiekere voorbereiden op scenario's binnen hun werkveld. Daarnaast kunnen rijksfunctionarissen tijdens een (dreiging van een) ramp hun reguliere wettelijke (nood)bevoegdheden uitoefenen. Dit behoort ook voor terrorismebestrijding tot de mogelijkheden.

Nationale partner	Rolbeschrijving
Ministerieel Beleidsteam (MBT)	De dreiging van een terroristische aanslag of een reeds ontstane terroristische crisis kan vragen om overleg tussen meerdere betrokken ministers en aanleiding geven tot het formeren van een Ministerieel Beleidsteam (MBT). De taken van het MBT omvatten: informatie-uitwisseling en inventariseren van informatie lacunes, beeld- en oordeelsvorming van de situatie, nemen van adequate maatregelen of hier een advies voor opstellen, strategische kaders bepalen, inlichten van Staten-Generaal, opstellen instructies voor de rijksdienst, bepalen beleidskaders voor (publieks)voorlichting en woordvoering, bepalen vergaderstructuur en -frequentie.
Interdepartementaal Beleidsteam (IBT)	De dreiging van een terroristische aanslag of een reeds ontstane terroristische crisis kan vragen om overleg tussen meerdere betrokken ministeries en diensten en aanleiding geven tot het formeren van een Interdepartementaal Beleidsteam (IBT). De taken van het IBT omvatten: informatie-uitwisseling en inventariseren van informatie lacunes, beeld- en oordeelsvorming van de situatie, nemen van adequate maatregelen of hier een advies voor opstellen, bepalen strategische kaders, opstellen instructies voor de rijksdienst, bepalen beleidskaders voor (publieks)voorlichting en woordvoering, besluiten of opschaling in nationale crisismanagement structuur noodzakelijk is, bepalen vergaderstructuur en -frequentie (eventueel voorbereiden van een MBT)
Minister van Justitie	De minister van Justitie is coördinerend bewindspersoon bij terrorismebestrijding. Bij een terroristische aanslag of dreiging heeft de minister onder specifieke voorwaarden doorzettingsmacht. De minister heeft tevens enkele specifieke bevoegdheden. De minister kan bijvoorbeeld in het geval van een dreiging het niveau van dreiging afkondigen (het alerteringsstelsel). ^{X)} Bij bewaking en beveiliging geeft hij de KLPD de opdracht tot persoonsbeveiliging en de Koninklijke Marechaussee tot bewaking en beveiliging van de burgerluchtvaart. ^{X)} De minister heeft de eindverantwoordelijkheid met betrekking tot de inzet van BBE's en moet aanvraag en inzet hiervan goedkeuren. ^{X)}
Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)	De minister van BZK vervult een rol bij de afhandeling van terroristische calamiteiten vanuit zijn functie als coördinerend bewindspersoon voor veiligheid en crisisbeheersing. Aanvullend op deze taak heeft de minister bijvoorbeeld bij dreigingen een aanwijzingsbevoegdheid jegens de burgemeesters waar het de bewaking en beveiliging van objecten en diensten betreft. ^{X)} De minister kan, zo nodig, zelf voorzien in de benodigde bijstand.
Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb)	De NCTb valt onder het gezag van de ministers van Justitie en BZK en speelt een centrale rol binnen de terrorismebestrijding. Wanneer een aanslag heeft plaatsgevonden zal de NCTb een rol blijven vervullen in de informatievoorziening en de analyse van risico's en dreigingen. Ook is de coördinator voorzitter van het IBT. De NCTb krijgt in de toekomst een rol in de advisering van de minister van Justitie bij de inzet van de BBE (wanneer dit plaatsvindt onder nationale coördinatie). ^{X)}
Minister van Defensie	De minister van Defensie dient zijn toestemming te geven voor inzet van verscheidene eenheden die onder zijn verantwoordelijkheid vallen, zoals de Bijzondere Bijstandseenheid van de mariniers, de NBC-verdedigingscompagnie, en dergelijke. ^{X)}
Coördinator Bewaking en Beveiliging (CBB) en de Eenheid Bewaken en Beveiligen (EBB)^{X)}	De CBB, heeft de leiding over de Eenheid Bewaken en Beveiligen (EBB) en legt verantwoording af aan de Ministers van BZK en Justitie. Primair is de CBB verantwoordelijk voor het adviseren over beveiligingsmaatregelen terzake personen, objecten en diensten vallend onder het Rijksdomein en de coördinatie van de uitvoering daarvan. De CBB vraagt informatie aan de inlichtingendiensten en vult dit aan met informatie uit openbare bronnen. De EBB toetst en beoordeelt deze informatie en stemt dit af met de inlichtingendiensten in het afstemmingsoverleg Bewaken en Beveiligen (ABB). Vervolgens wordt in het Uitvoeringsoverleg met de betreffende politieregio's afgestemd welke beveiligingsmaatregelen geadviseerd dienen te worden. Dit zal afhandeling zijn van de ernst van het risico of de dreiging en de waarschijnlijkheid dat deze zich zal realiseren. In de Evaluatiedriehoek wordt vervolgens het definitieve besluit genomen over de te adviseren beveiligingsmaatregelen. Vervolgens informeert de EBB d.m.v. een operationele brief de portefeuillehouders conflict en crisisbeheersing van de politieregio's en

	<p>gaat er een bestuurlijke brief naar het NCC. Het NCC informeert vervolgens: de Commissaris van de Koningin, de voorzitter van het College van PG's, de burgemeesters van de grote steden, het ministerie van Buitenlandse Zaken (BUIZA) Directie Kabinet en Protocol en de Departementale Coördinatie Centra (DCC).</p> <p>De getroffen beveiligingsmaatregelen worden gemonitord en daar waar nodig verzaamd danwel opgeheven.</p>
Evaluatie Driehoek (ED)^{XVI}	<p>De Evaluatiedriehoek neemt de definitieve beslissing omtrent het te adviseren advies aangaande de te treffen beveiligingsmaatregelen. De ED bestaat uit de NCTb (voorzitter), de CBB, de Directeur-generaal Rechtshandhaving van Justitie de Directeur-generaal Veiligheid van BZK en een vertegenwoordiger van Defensie en BUIZA, al naar gelang en zaken van Defensie of Buiza in het geding zijn.</p> <p>Dit overleg beraadt zich over te nemen maatregelen op basis van het advies van het ABB. Hierbij gaat het om dreigingmeldingen, dreiginginschattingen, dreigingsanalyses en risicoanalyses. De Evaluatie Driehoek adviseert vervolgens de minister van Justitie.</p>
College van Procureurs-Generaal (PG's)	<p>De PG's vervullen bij zowel dreigingen als daadwerkelijke acties hun reguliere rol als verantwoordelijke voor het opsporingsonderzoek binnen hun jurisdictie. De voorzitter van het college van PG's speelt een belangrijke rol in de besluitvorming over de inzet van bijzondere bijstandseenheden. Zij beoordeelt de aanvragen en legt (wanneer zij de aanvraag inwilligt) het verzoek voor aan de Minister van Justitie. Onder de nieuwe opzet van de Dienst Speciale Interventies (DSI), zal de voorzitter van het College van PG's het mandaat krijgen van de minister van Justitie om onder bepaalde omstandigheden te beslissen over de inzet van de BBE's.^{XVII}</p>
Landelijk Parket	<p>Het Landelijk Parket kan bij terroristische dreigingen en aanslagen een opsporingsonderzoek starten door de Nationale Recherche. De hoofdofficier van het Landelijk Parket heeft wanneer inzet valt binnen een lopend landelijk opsporingsonderzoek naar terrorisme) het gezag over de inzet van de BBE. Regionale korpsen kunnen ondersteuning leveren.</p>
Landelijk officier van justitie voor Terrorismebestrijding (Terreurofficier)	<p>De Terreurofficier vervult een belangrijke rol bij de opsporing en aanhouding van terroristen. Op het verkrijgen van een ambtsbericht door de AIVD controleert de Terreurofficier deze informatie, om vervolgens het ambtsbericht door te sturen naar het Landelijk Parket of naar een regionaal parket.^{XVIII} Bij dit ambtsbericht wordt een verzoek tot het opstarten van een opsporingsonderzoek gevoegd. Naast deze rol in de opsporing hebben de terreurofficieren ook een adviserende rol (ten opzichte van de betrokken hoofdofficier (landelijk of regionaal) bij de inzet van de BBE's, alsook bij ontvoerings-, gijzelings- of kapingsituaties.^{XIX}</p>
Landelijke officier van justitie Bewaken en Beveiligen (B&B)	<p>De landelijke officier Bewaken en Beveiligen is de officier van justitie binnen het landelijk parket welke zorgdraagt voor de kwaliteit van dreigingsanalyses van het Nationaal Informatie Knooppunt (NIK), en desgevraagd advies geeft over de te nemen maatregelen ter bewaking en beveiliging op basis van deze analyses.^{XX} Zie hiervoor ook de handreiking van het NCTb.</p>
Nationaal Coördinatiecentrum (NCC)	<p>Het NCC ondersteunt – ook bij terrorisme – de interdepartementale crisisbesluitvorming (MBT/IBT). Het NCC geeft de informatie van de EBB door aan het lokaal bestuur, via de cvdK en naar bedrijfssectoren via de DCC's.</p>
Landelijk Operationeel Coördinatiecentrum (LOCC)	<p>Het LOCC is de operationele evenknie van het NCC, en vervult een spilfunctie in het coördineren van multidisciplinaire bijstandsverzoeken vanuit de operationele en bestuurlijke lijnen. In deze functie draagt het LOCC zorg voor de landelijke coördinatie van operationele inzet, en vervult een belangrijke rol in het verkleinen van de onvermijdelijke capaciteitsproblemen die ontstaan bij dreigingen en/of aanslagen.</p>
Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst (AIVD)	<p>Bij het voorkomen van aanslagen speelt de AIVD een belangrijke rol. Zij heeft de taak zicht te houden op de personen die zich op het pad van het terrorisme begeven en tijdig te waarschuwen, zodat aanslagen kunnen worden voorkomen. De AIVD doet dat door het inwinnen van inlichtingen en het bevorderen van beveiligingsmaatregelen. Na een aanslag kan AIVD informatie en kennis worden benut bij het tegengaan van mogelijke vervolgaanslagen.</p>

	<p>De AIVD levert informatie aan de Terreurofficier voor opsporing van terroristen. Aan de EBB levert de AIVD dreigings- en risicoanalyses (Stelsel Bewaken en Beveiligen), zodat de EBB de juiste maatregelen kan initiëren. In een enkel geval levert de AIVD een risicoanalyse aan een CCB, via de EBB.^{XXI)}</p> <p>Bij een aanslag zal van de AIVD gevraagd worden om haar contacten in binnen- en buitenland extra te ondervragen en om extra info te leveren om het opsporingsonderzoek te ondersteunen en om meer inzicht te verkrijgen in mogelijke vervolgdreigingen.</p>
Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst	De MIVD vervult een rol vergelijkbaar met die van de AIVD. Echter, de MIVD spitst zich vooral toe op inlichtingen die benodigd zijn voor de militaire taken, en levert onder meer informatie aan defensie-onderdelen. De MIVD levert ook dreigingsanalyses aan de EBB.
Contra-terrorisme-Infobox (CT-infobox)	Ter verbetering van de samenwerking tussen de inlichtingendiensten en hun partners is de CT-infobox opgericht. Hierin werken AIVD, OM, politie, IND en MIVD samen. Hierdoor kan informatie sneller beschikbaar worden gesteld, en kan beter over te nemen acties worden geadviseerd, aangezien actoren uit alle diensten ernaar hebben gekeken. ^{XXII)}
KLPD	Zie onderdelen hieronder.
Nationaal Informatieknooppunt (NIK)	Het NIK is een onderdeel van het KLPD. Bij het NIK wordt informatie over terroristische activiteiten van de verscheidene Regionale Informatieknooppunten (RIK) samengebracht en geanalyseerd. Het NIK levert vervolgens dreigingsanalyses aan de EBB en de CCB's voor én na aanslagen. ^{XXIII)}
Dienst Nationale Recherche	De Dienst Nationale Recherche is een onderdeel van het KLPD. De Nationale Recherche is onder meer belast met de opsporingsonderzoeken naar landelijke terreuractiviteiten. Dit is belegd binnen Unit Contra Terrorisme en Activisme (UCTA). ^{XXIV)} De nationale recherche wordt aangestuurd door het Landelijk Parket. Bij aanslagen en dreigingen kan de Nationale Recherche onder aansturing van het Openbaar Ministerie een onderzoek opstarten. Dit kan in samenwerking met de betrokken regio's.
Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging (DKDB)	De DKDB is een onderdeel van het KLPD. Zij is verantwoordelijk (in samenhang met regiopolitie en KMar) voor de uitvoering van de beveiliging en bewaking van leden van het koninklijk huis en van personen binnen het Rijksdomein die persoonsbeveiliging behoeven. ^{XXV)} De DKDB wordt geactiveerd door een opdracht van de EBB. De DKDB kan ook ingezet worden als bijstand bij beveiligingsmaatregelen die genomen worden op decentraal niveau.
Koninklijke Marechaussee (KMar)	De KMar is medeverantwoordelijk voor de uitvoering van beveiliging en bewaking van leden van het koninklijk huis. Ook is zij verantwoordelijk voor de beveiliging van de burgerluchtvaart en de Nederlandse strijdkrachten en militaire bases. ^{XXVI)} Ook de KMar zal op basis van een opdracht van de EBB ingeschakeld worden.
Bijzondere Bijstandseenheden (BBE)^{XXVII)}	<p>De speciale eenheden zijn opgericht om bij acute dreigingsituaties of gevaarlijke arrestaties ingezet te worden. In respons op een (dreigende) terroristische aanslag vallen de speciale eenheden wat betreft operationele aansturing onder de Dienst Speciale Interventies (DSI) van het KLPD. De volgende speciale eenheden kunnen ingezet worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Aanhoudings- en Ondersteuningseenheden (AOE's van regiopolitie of KMar). ■ Unit Interventie Mariniers ■ Unit Interventie (onderdeel van de DSI). ■ Scherpschutters (onderdeel van de DSI). <p>Inzet van de speciale eenheden kan door de hoofdofficier van Justitie worden aangevraagd via het College van PG's. De aanvragende hoofdofficier heeft ook het gezag over de daadwerkelijke inzet. Bij lokale situaties is dit de regionale hoofdofficier, bij landelijke situaties is dit de hoofdofficier van het Landelijk Parket. In de handreiking van de NCTb is het besluitvormingsproces uitvoeriger weergegeven.</p>

Dienst Speciale Interventies (DSI)

De DSI is een fulltime eenheid die is ondergebracht bij het KLPD ten behoeve van de daadwerkelijke inzet in het kader van terrorismebestrijding en de aanpak van grof geweld. De DSI is verantwoordelijk voor de operationele aansturing van de Unit Interventie, de Unit Interventie Mariniers en de Scherpschutters. De AOE'en die in gezamenlijkheid met de overige eenheden van de DSI worden ingezet vallen in voorkomend geval ook onder de operationele aansturing van de DSI.

NBC-Verdedigings-compagnie

Deze eenheid van de Koninklijke Landmacht is gespecialiseerd in het bestrijden van nucleaire, biologische en chemische aanvallen van terroristen.

Explosieven Opruimings Dienst (EOD)

De EOD is een onderdeel van de Koninklijke Landmacht, welke wordt ingezet bij bommeldingen om explosieven op te sporen en verwijderen.

Calamiteiten-hospitaal

Het calamiteitenhospitaal is een ziekenhuis in Utrecht dat in een samenwerkingsverband tussen de ministeries van Defensie en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is gespecialiseerd in het bieden van medische zorg bij (onder andere) bioterroristische aanslagen.

Landelijke en regionale/lokale bedrijven

Bedrijven kunnen doelwit worden van terrorisme of onderwerp van dreiging. In het kader van het project Vitaal zijn en worden voor zogenoemde vitale sectoren maatregelen voorbereid, die mede gericht zijn op *security* en benut kunnen worden in het geval van terrorisme. Hierbij zijn de desbetreffende vakdepartementen nauw betrokken.

Voor zeehavens en specifieke havenfaciliteiten (en zeeschepen) gelden bepalingen in het kader van Port Security. Ook voor de burgerluchtvaart gelden eisen ten aanzien van beveiliging.

In het kader van het Alerteringssysteem Terrorismebestrijding zijn specifieke sectoren aangesloten die indien nodig maatregelen kunnen treffen in reactie op een terroristische dreiging (in samenwerking met de NCTb en het lokaal bevoegd gezag). Het gaat hierbij om Schiphol, waterleidingbedrijven, spoor/stations, stads- en streekvervoer, Rotterdamse haven/industrie, gas, elektriciteit en nucleair. De verwachting is dat stap voor stap steeds meer sectoren worden 'aangesloten' op het systeem.

Voor het bedrijfsleven in het algemeen geldt dat de nodige waakzaamheid is geboden en dat in het kader van kwetsbare posities/functionies maatregelen zijn getroffen om te voorkomen dat kwaadwillenden op deze posities terecht komen. Ook zal een deel van het bedrijfsleven eigen reguliere beveiligingsmaatregelen kennen die, in reactie op een dreiging, geïntensiveerd kunnen worden. De Amsterdamse vijfhoek heeft een preventiepakket ontwikkeld voor het bedrijfsleven (een brochure en een handboek met daarin tips en adviezen) gericht op drie deelgebieden: gebouwen, personeel en informatie.

1 Afkortingenlijst

AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
AOE	Aanhouding- en Ondersteuningseenheid
BBE-M	Bijzondere Bijstandseenheid - Mariniers
BBE-SIE	Bijzondere Bijstandseenheid – Snelle Interventie-eenheid
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
BUIZA	Ministerie van Buitenlandse Zaken
CBB	Coördinator Bewaken en Beveiligen
CBRN	Chemisch, Biologisch, Nucleair, Radiologisch
CvdK	Commissaris van de Koningin
DCC	Departementaal Coördinatiecentrum
DKDB	Dienst Koninklijke en Diplomatieke Beveiliging
DSI	Dienst Speciale Interventies
EBB	Eenheid Bewaken en Beveiligen
ED	Evaluatiedriehoek
EOD	Explosieven Opruimingsdienst
ERC	Expertisecentrum Risico- en Crisiscommunicatie
GBT	Gemeentelijk Beleidsteam
GHOR	Geneeskundige Hulp bij Rampen en Ongevallen
IBT	Interdepartementaal Beleidsteam
KLPD	Korps landelijke politiediensten
KMar	Koninklijke Marechaussee
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MBT	Ministerieel Beleidsteam
NCC	Nationaal Coördinatie Centrum
NCTb	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding
NIK	Nationaal Informatieknooppunt
OM	Openbaar Ministerie
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
PCC	Provinciaal Coördinatie Centrum
PG	Procureur-Generaal
RIK	Regionaal Informatieknooppunt
RWS	Rijkswaterstaat
SGBO	Grootschalig Bijzonder Optreden

2 Voetnotenlijst

- I Deze aandachtspunten moeten verder worden uitgewerkt per proces. De in deze notitie gepresenteerde aandachtspunten kunnen dienen als eerste aanzet hiertoe.
- II Deze handreiking verschijnt naar verwachting rond 1 maart 2006
- III Het vraagstuk van de doorzettingsmacht en de precieze gang van zaken bij een acute dreiging moet verder worden ontwikkeld. De doorzettingsmacht bij een acute terroristische dreiging is voorlopig vastgelegd in het volgende Koninklijk Besluit: besluit van 14 december 2005, houdende tijdelijke herindeling van ministeriële taken in geval van een terroristische dreiging met een urgent karakter, Staatsblad 2005, nr. 662.
- IV De geformuleerde aandachtspunten zijn gebaseerd op (nationale en internationale) ervaringen met terrorismebestrijding zoals deze zijn beschreven in literatuur, evaluaties en beleidsdocumenten.
- V Wijziging van de Politiewet 1993 in verband met de invoering van een nieuw stelsel voor bewaking en beveiliging van personen, objecten en diensten, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 2004-2005, 30 041, nr. 3, pag. 9
- VI Wijziging van de Politiewet 1993 in verband met de invoering van een nieuw stelsel voor bewaking en beveiliging van personen, objecten en diensten, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 2004-2005, 30 041, nr. 3, pag. 9
- VII Nota Stelsel Bewaken & Beveiligen, 20 juni 2003, vergaderjaar 2002-2003, 28974, nr. 2, pag.19
- VIII Veiligheidsbericht nummer 4, mei 2005, ministerie van BZK
- IX Zie de brief van de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, inzake het Alerteringssysteem, gedateerd 15 juni 2005
- X Wijziging van de Politiewet 1993 in verband met de invoering van een nieuw stelsel voor bewaking en beveiliging van personen, objecten en diensten, Tweede Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 2004-2005, 30 041, nr. 3, pag. 9
- XI Zie de brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedateerd 3 juni 2005, inzake de instelling van de Dienst Speciale Interventies
- XII Nota Stelsel Bewaken & Beveiligen, 20 juni 2003, pag. 28
- XIII Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedateerd 3 juni 2005, inzake de instelling van de Dienst Speciale Interventies, vergaderjaar 2004-2005, 29754, nr. 23.
- XIV Rapport Civiel-Militaire Bestuursafspraken van de ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Defensie, november 2004
- XV Nota Stelsel Bewaken & Beveiligen, 20 juni 2003
- XVI Nota Stelsel Bewaken & Beveiligen, 20 juni 2003, pag. 26
- XVII Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedateerd 3 juni 2005, inzake de instelling van de Dienst Speciale Interventies
- XVIII Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, De AIVD in Verandering, november 2004, pag. 103
- XIX Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedateerd 3 juni 2005, inzake de instelling van de Dienst Speciale Interventies
- XX Staatscourant 8 juni 2005, nr. 108, Aanwijzing beveiliging van personen, pag. 13

- XXI Nota Stelsel Bewaken & Beveiligen, 20 juni 2003, vanaf pag. 12
- XXII Brief van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, inzake de CT-infobox, gedateerd 18 maart 2005
- XXIII Nota Stelsel Bewaken & Beveiligen, 20 juni 2003
- XXIV Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, De AIVD in Verandering, november 2004, pag. 99
- XXV Politiewet 1993, artikel 38
- XXVI Politiewet 1993, artikel 6
- XVII Brief van de minister van Justitie aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gedateerd 3 juni 2005, inzake de instelling van de Dienst Speciale Interventies

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123
2000 MD Haarlem
Tel.: (023) 514 31 43
Fax: (023) 514 40 40
Internetadres: www.noord-holland.nl
E-mailadres: post@noord-holland.nl

Eindredactie

Provincie Noord-Holland
Algemeen Directeur
Kabinet

Grafische verzorging

Provincie Noord-Holland
MediaProductie

Papier

Hello matt, houtvrij MC

Oplage

350 exemplaren

Haarlem, februari 2006

